

9. Шкуратов О.І. Основні елементи гарантування продовольчої та екологічної безпеки України. Економіка природокористування і охорони довкілля. 2013. С. 160–165. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/epod\\_2013\\_2013\\_28](http://nbuv.gov.ua/UJRN/epod_2013_2013_28).
10. Shelton D. Professor of Law. Human rights, health and environmental protection: linkages in law and practice: A Background Paper for the WHO1. URL: [https://www.who.int/hhr/information/Human\\_Rights\\_Health\\_and\\_Environmental\\_Protection.pdf](https://www.who.int/hhr/information/Human_Rights_Health_and_Environmental_Protection.pdf).
11. GA Res. 35/48 of 30 Oct. 1980. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/35/a35r48e.pdf>.
12. John H. Knox UN Special Rapporteur on Human Rights and the Environment. Framework Principles on Human Rights and the Environment, 2018. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Environment/SREnvironment/FrameworkPrinciplesUserFriendlyVersion.pdf>.
13. Rabbi David Seidenberg. Human Rights and Ecology. Published in Tikkun (July/August 2008). URL: <http://hazon.org/wp-content/uploads/2012/08/Human-rights-and-ecology2013.pdf>.
14. Resolution 70/1 adopted by the General Assembly on 25 September 2015 Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: [http://www.un.org/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E).
15. United Nations Environment Programme. Advancing environment rights. URL: <http://www.unenvironment.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/advancing-environmental-rights>.

**КУРМАН Т. В.,**

кандидат юридичних наук, доцент  
кафедри земельного та аграрного права  
(Національний юридичний університет  
імені Ярослава Мудрого)

УДК 349.42

## ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

У статті здійснено аналіз наукових підходів до визначення теоретико-правових засад економіко-екологічних заходів забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, а також розкрито зміст таких із них, як оцінка впливу на довкілля, екологічний менеджмент, екологічний аудит, екологічне підприємництво.

**Ключові слова:** *сталий розвиток, сільськогосподарське виробництво, економіко-екологічні заходи, оцінка впливу на довкілля, екологічний менеджмент, екологічне підприємництво.*

В статье осуществлен анализ научных подходов к определению теоретико-правовых основ экономико-экологических мер обеспечения устойчивого развития сельскохозяйственного производства, а также раскрыто содержание таких из них, как оценка влияния на окружающую природную среду, экологический менеджмент, экологический аудит, экологическое предпринимательство.

**Ключевые слова:** *устойчивое развитие, сельскохозяйственное производство, оценка влияния на окружающую природную среду, экологический менеджмент, экологическое предпринимательство.*



The article analyzed the scientific approaches to the definition of theoretical and legal foundations of economic and environmental measures to ensure the sustainable development of agricultural production, and also disclosed the content of such as environmental impact assessment, environmental management, environmental auditing, and environmental entrepreneurship.

**Key words:** *sustainable development, agricultural production, environmental impact assessment, environmental management, environmental entrepreneurship.*

**Вступ.** В умовах сьогодення питання правового забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва набувають особливої актуальності. Людина не може бути здоровою у хворому навколишньому середовищі; неможливо вирішувати екологічні проблеми поза економічним розвитком або всупереч йому; скорочення екологічного збитку має стати необхідною умовою подальшого економічного розвитку [1, с. 9], зокрема, у сфері сільськогосподарського виробництва. Як підкреслює В.І. Вернадський, історія природи все більше співпадає з історією людства, адже зв'язок людини і природи стає все глибшим і більш органічним [2, с. 34]. У зв'язку з цим одними із найважливіших заходів забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва виступають економіко-екологічні заходи. Відсутність в аграрно-правовій науці окремих досліджень, присвячених правовим засадам економіко-екологічних заходів забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва на умовах сталості, ще більше актуалізує цю проблематику.

**Постановка завдання.** Метою статті є дослідження теоретико-правових засад економіко-екологічних заходів забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва.

**Результати дослідження.** До економіко-екологічних заходів забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва треба зарахувати такі: а) традиційні еколого-економічні інструменти – податки, платежі, штрафи, виплати, ставки, дотації, премії, субсидії, гранти та інше; б) економічне стимулювання виконання заходів з охорони земель, інших природних ресурсів, що використовуються у процесі ведення сільськогосподарського виробництва; в) екологічний моніторинг; г) екологічний контроль; ґ) екологічний аудит; д) екологічну сертифікацію; е) організацію комплексного екологічного менеджменту на сільгоспідприємствах; є) екологічно інноваційну сільськогосподарську діяльність; ж) оцінку впливу на довкілля та інше.

Досить новим інструментом у сфері еколого-економічних заходів сьогодні виступає оцінка впливу на довкілля. Сільське господарство, лісівництво та водне господарство відповідно до ч. 3 ст. 3 Закону України від 23 травня 2017 р. «Про оцінку впливу на довкілля» належать до другої категорії видів планованої діяльності й об'єктів, які можуть мати значний вплив на навколишнє природне середовище та підлягають оцінці впливу на довкілля. Ця процедура, зокрема, поширюється на таке: а) сільськогосподарське й лісогосподарське освоєння, рекультивацію та меліорацію земель на територіях площею 20 га й більше або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду чи в їхніх охоронних зонах на площі 5 га і більше, будівництво меліоративних систем та окремих об'єктів їхньої інженерної інфраструктури; б) насадження лісу (крім лісовідновлювальних робіт) на площі понад 20 га або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду чи в їхніх охоронних зонах на площі від 5 га; в) зміну цільового призначення земель сільгосппризначення (якщо нове призначення належить хоча б до одного виду діяльності, зазначеного в ч. ч. 2, 3 ст. 3 Закону) та особливо цінних земель; г) потужності для вирощування: птиці (40 тис. місць і більше); свиней (1 тис. місць і більше, для свиноматок – 500 місць і більше); великої та дрібної рогатої худоби (1 тис. місць і більше); кролів та інших хутрових тварин (2 тис. голів і більше); ґ) установи для промислової утилізації, видалення туш тварин та/або відходів тваринництва; д) інтенсивну аквакультуру з продуктивністю 10 т на рік і більше або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду чи в їхніх охоронних зонах та інше.

До другої категорії видів планованої діяльності й об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля та підлягають оцінці впливу на довкілля, належить також діяльність щодо



переробки сільськогосподарської продукції, зокрема первинної, що також безпосередньо належить до сфери сільськогосподарського виробництва. Ідеться про харчову промисловість (виробництво продуктів харчування шляхом обробки та переробки: сировини тваринного походження (крім молока) продуктивністю виходу готової продукції понад 75 т на добу; сировини рослинного походження – понад 300 т на добу (середній показник за квартал); молока – обсягом понад 200 т на добу (на основі середньорічного показника); пакування та консервування тваринних і рослинних продуктів – понад 50 т на добу; виробництво молочних продуктів – понад 20 т на добу; виробництво пива та солоду – понад 50 т на добу; виробництво кондитерських виробів і патоки – понад 20 т на добу; виробництво крохмалю; підприємства з переробки риби і риб'ячого жиру; бійні продуктивністю понад 10 т на добу; цукрові заводи), а також діяльність підприємств текстильної, шкіряної, деревообробної та паперової промисловості продуктивністю понад 1 т на добу тощо.

Спираючись на аналіз положень ст. 2 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», можна зазначити, що оцінка впливу на довкілля – це складна процедура, яка містить декілька етапів, а саме: 1) підготовку суб'єктом господарювання звіту з оцінки впливу на довкілля; 2) проведення громадського обговорення; 3) аналіз уповноваженим органом отриманої інформації; 4) надання мотивованого висновку з оцінки впливу на довкілля; 5) врахування висновку з оцінки впливу на довкілля у рішенні про провадження планованої діяльності.

З метою регламентації відносин у досліджуваній сфері та реалізації вимог указанного вище Закону Кабінетом Міністрів України було прийнято дві постанови, а саме: від 13 грудня 2017 р. «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля» та від 13 грудня 2017 р. «Про затвердження Порядку передачі документації для надання висновку з оцінки впливу на довкілля та фінансування оцінки впливу на довкілля та Порядку ведення Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля». Як бачимо, певну роботу вже проведено, але в указаній сфері досі залишаються певні прогалини та колізії. В.Д. Сидір зауважує, що оцінка впливу на довкілля порівняно з державною екологічною експертизою (замість якої її запроваджено) є більш складною за змістом і процедурою й охоплює ширше коло учасників. Сьогодні з метою імплементації директив ЄС «Про оцінку впливу окремих державних і приватних проектів на навколишнє середовище» та «Про доступ громадськості до екологічної інформації» розпочато проведення громадських обговорень (зокрема, громадських слухань) у процесі оцінки впливу на довкілля з метою своєчасного виявлення, збирання й урахування зауважень і пропозицій громадськості до планованої діяльності, а також ведення Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля. Проте залишається низка проблем, пов'язаних із функціонуванням Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля, розподілом сфери застосування оцінки впливу на довкілля, а також відсутністю затвердженого розміру плати за громадське обговорення в процесі такої оцінки [3, с. 145].

У сучасних умовах важливим складником організаційно-управлінської діяльності сільськогосподарських товаровиробників виступає екологічний менеджмент, що пронизує всі сфери їхньої господарської діяльності та становить собою управлінську діяльність, яка передбачає формування екологічно безпечного виробничо-господарського комплексу й забезпечує оптимальне співвідношення між екологічними й економічними показниками протягом усього виробничого циклу, включно з виробленою сільгосппродукцією.

Особливу роль в організації та веденні сільгоспвиробництва покликаний відігравати так званий корпоративний екологічний менеджмент, під яким у літературі розуміють систему управління діяльністю підприємства (організації) у тих її формах, напрямках, сторонах тощо, які прямо або опосередковано належать до взаємовідносин підприємства з навколишнім природним середовищем. Його предметом виступають екологічні (природоохоронні, ресурсозберігаючі та інші) напрями діяльності сільгосппідприємства, а також вироблена продукція, виконані послуги й роботи. Управляючи ними, підприємство, звичайно, чинить певний вплив (позитивний або негативний) на довкілля. Тому в кінцевому результаті основними цілями такого менеджменту виступають такі: а) мінімізація негативного впливу виробничо-господарської діяльності на навколишнє природне середовище та його ресурси



і б) досягнення високого рівня екологічної безпеки процесів сільгоспвиробництва, виробленої сільськогосподарської продукції, наданих сільськогосподарських послуг, виконаних сільгоспробіт [5, с. 402]. При цьому реалізація вказаних завдань має бути погодженою з досягненням підприємством інших його пріоритетних цілей (зокрема, із забезпеченням конкурентоспроможності).

Заслужують на увагу теоретичні парадигми, що розвивають теорію корпоративного екологічного менеджменту, серед яких такі підходи: 1) антропоцентричний, у межах якого увага концентрується на екологічній відповідальності підприємців, що трактується з позицій забезпечення умов для довгострокового функціонування бізнесу й задоволення потреб суспільства; 2) фінансово-економічний, або підхід подвійного виграшу (англ. win-win), коли реалізація природоохоронних цілей розглядається через опрацювання конкурентоспроможних стратегій і забезпечення в процесі їх реалізації конкурентних переваг; 3) якісно-безпечовий – у рамках загальної системи управління якістю і безпекою; 4) біосферний, або індустріально-екологічний, фундаментальна ідея якого полягає в тому, що природні екосистеми, практично реалізуючи принципи послідовного використання відходів одних їхніх ланок як сировини іншими ланками, становлять собою гідний приклад для наслідування, зразок розроблення екологічно стійкого, маловідходного бізнесу [4, с. 273, 281]. Інакше кажучи, йдеться про загальний розвиток стійких кооперативних зв'язків між підприємствами різної галузевої спрямованості і навіть різних секторів економіки.

Поділяємо позицію науковців, що корпоративний екологічний менеджмент розширює межі й цілі управлінської діяльності, адже екологічна проблематика більше не розглядається як така, що відрізняється від інших сторін бізнес-діяльності, а екологічні питання, наслідки, втрати тощо перетворюються в інтегральну частину бізнесу [6, с. 101]. Указане є особливо актуальним саме для сфери сільськогосподарського виробництва, де виробничо-господарська діяльність безпосередньо пов'язана із використанням природних ресурсів (земельних, лісових, водних та інших). Отже, екологічний менеджмент – це сучасний інструмент екологічного регулювання, впровадження якого сприяє систематизації, оптимізації й підвищенню ефективності діяльності сільгоспідприємств, спрямований на мінімізацію негативного впливу на довкілля і здоров'я людей, на раціональне й екологічно збалансоване використання природних ресурсів у процесі сільськогосподарського виробництва. Як слушно зазначається у літературі, екологічний менеджмент на сільськогосподарських підприємствах має будуватися на таких принципах, як-от: а) принцип забезпечення довгострокових екологічних інтересів суспільства і пріоритетів екологічної політики України; б) принцип раціонального та екологічно збалансованого сільськогосподарського природокористування; в) принцип комплексного й послідовного вирішення екологічних проблем, який передбачає розроблення взаємоузгоджених заходів економічного, екологічного, організаційно-господарського, соціального та іншого характеру, спрямованих на зменшення забруднення навколишнього природного середовища, виснаження природних ресурсів та інше; г) принцип відповідальності за виконання екологічних вимог (цей принцип можна назвати «забруднювач платить», адже сільгоспідприємства, як забруднювачі довкілля, зобов'язані відшкодувати завдану шкоду і сплачувати вартість контролю); ґ) принцип превентивності (запобігання виникненню екологічних загроз) та інше [7, с. 77].

Корпоративний екологічний менеджмент, окрім іншого, використовує дані екологічного моніторингу й екологічного аудиту. Екологічний моніторинг становить собою спостереження за будь-якими фізичними, біологічними та хімічними процесами, що протікають у навколишньому природному середовищі, за рівнем забруднення ґрунтів, водних об'єктів, атмосфери, наслідками впливу на рослинний і тваринний світ. Моніторинг забезпечує відповідні державні органи, органи місцевого самоврядування, населення, господарюючих суб'єктів, зокрема сільгоспвиробників, та інших зацікавлених суб'єктів інформацією про зміни в довкіллі, а також допомагає прогнозувати його стан. При цьому він може здійснюватися як на національному (загальнодержавному), так і на регіональному (обласному), а також на локальному (місцевому) рівнях, включно з внутрішньогосподарським рівнем.



Що стосується екологічного контролю, то тут заслуговує на увагу формулювання цього поняття М.В. Красновою, на думку якої це – напрям державної екологічної політики, міжгалузєва (комплексна) функція управління у сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища й забезпечення екологічної безпеки, в межах якої реалізується закріплена законодавством діяльність державних, самоврядних, громадських, виробничих органів та їхніх посадових (службових) осіб, яка спрямована на спостереження додержання вимог екологічного законодавства, на перевірку виконання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами положень екологічного законодавства України, на забезпечення реалізації державної екологічної політики й запобігання порушенням екологічного законодавства, на своєчасне виявлення таких порушень і вжиття відповідних заходів щодо їх усунення [8, с. 30].

Значного поширення у світі останнім часом набув попереджувальний екологічний контроль у вигляді екологічного аудиту. У спеціальній літературі екологічний аудит визначають як систематичний документально оформлений процес перевірки екологічних аспектів діяльності організації, а також об'єктивно отриманих і оцінюваних аудиторських даних із метою визначення відповідності чи невідповідності певних видів та умов економічної діяльності, систем адміністративного управління або інформації про ці об'єкти нормативно-законодавчим вимогам і критеріям ефективності у галузі охорони навколишнього природного середовища й екологічної безпеки, а також повідомлення клієнту результатів, отриманих під час цього процесу. Вперше система екологічного аудиту була застосована фірмами США у 70-х рр. XX ст. з метою забезпечення виконання вимог, закладених в тодішньому американському природоохоронному законодавстві. Наприкінці 80-х рр. деякі компанії досягли навіть більш жорстких екологічних показників порівняно з передбаченими законодавством. Поступово екологічний аудит набув поширення й серед європейських фірм. Із прийняттям міжнародних стандартів ISO 14000 і EMAS вимога щодо періодичного проведення аудиторських перевірок стала однією з найважливіших умов отримання компаніями відповідного сертифіката [4, с. 469].

Треба зазначити, що екологічний аудит сприяє процесу вдосконалення екологічного менеджменту. Призначенням екологічного аудиту є надання допомоги клієнтові – сільськогосподарському підприємству, державним органам, органам контролю тощо – у встановленні ступеня виконання ним екологічної політики, природоохоронних заходів, вимог і стандартів. Окрім того, аудит дає змогу знизити комерційні, екологічні, інформаційні та інші ризики під час прийняття управлінських рішень і відіграє важливу роль під час встановлення відповідальності за екологічну шкоду тощо.

За Законом України від 24 червня 2004 р. «Про екологічний аудит», екологічний аудит становить собою документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що передбачає збирання й об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності означених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління й інформації із цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту. Його метою проголошено забезпечення дотримання законодавства про охорону навколишнього природного середовища в процесі господарської та іншої діяльності, а до основних завдань зараховано такі: а) збір достовірної інформації про екологічні аспекти виробничої діяльності, формування на її підставі висновку екологічного аудиту; б) встановлення відповідності об'єктів екологічного аудиту вимогам законодавства про охорону довкілля; в) оцінку впливу діяльності об'єкта аудиту на стан навколишнього природного середовища; г) оцінку ефективності, повноти й обґрунтованості заходів, що вживаються для охорони довкілля на об'єкті екологічного аудиту.

До економіко-екологічних заходів варто зарахувати також екологічну сертифікацію, яку вчені-правознавці трактують як спеціальну, комплексну (охоплює весь життєвий цикл продукції, послуг), запобіжно-охоронну функцію екологічного управління [9, с. 85]. Розглядають екологічну сертифікацію також як інструмент примусу до виконання екологічних вимог



[10, с. 129]. У нинішніх умовах удосконалення систем стандартизації й сертифікації, їх гармонізація з вимогами права ЄС вбачаються необхідними умовами для забезпечення інноваційного розвитку як національної економіки загалом, так і сільського господарства зокрема. У світовій практиці екологічну сертифікацію почали запроваджувати з 1992 р. на основі Директиви ЄС «Про екологічні знаки», міжнародних стандартів ISO серії 9000 і 14000. Нині екологічна сертифікація набуває подальшого розвитку в країнах ЄС, у США, Японії та в інших державах світу. Вона передбачена системою НАССР, європейськими стандартами із сертифікації EN 45000 та іншими.

Екологічна сертифікація в Україні перебуває на стадії свого становлення. Сьогодні гармонізовано основні стандарти ISO щодо екологічного аудиту, сертифікації систем менеджменту якості й систем екологічного менеджменту. Проте на законодавчому рівні й дотепер чітко не встановлено ні мети екологічної сертифікації у сфері сільськогосподарського виробництва, ні її завдань та об'єктів (якими є сільгосппродукція, сільськогосподарські угіддя, агроландшафти, корми для тваринництва, насіннєвий матеріал тощо), ні її процедури й методики. Утім, на думку вчених, екологічна сертифікація забезпечить сільськогосподарським товаровиробникам таке: а) економічний розвиток виробництва завдяки екологічно узгодженому функціонуванню й диференціації ціни на екологічно чисту продукцію й сировину порівняно з традиційною; б) реалізацію закріплених законодавством екологічних вимог під час ведення сільгоспвиробництва; в) експорт конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції згідно з вимогами ISO; г) інтеграцію України до ЄС та інших світових організацій і спільнот; г) високий імідж на ринку, а також підвищення довіри з боку інвесторів, органів державно-правового регулювання та споживачів [11, с. 58].

Здійснення такого виду екологічної інноваційної діяльності, як екологічне підприємництво, також можна вважати одним із економіко-екологічних заходів забезпечення сталого розвитку сільгоспвиробництва. А.Г. Бобкова визначає екологічне підприємництво (або «зелену економіку») як інноваційну діяльність із виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг спеціального (природоохоронного) призначення, спрямовану на забезпечення екологічної безпеки, раціональне використання природних ресурсів і підвищення рівня охорони навколишнього природного середовища з метою отримання прибутку [12, с. 7].

**Висновки.** Перед аграрно-правовою наукою постає складне завдання – розробити та запропонувати такий правовий механізм забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, який закріпив би органічне та оптимальне поєднання виробництва сільгосппродукції з екологічно збалансованим природокористуванням. Як убачається, належне правове закріплення та забезпечення практичного використання вказаних вище економіко-екологічних заходів сприятиме не лише сталому природокористуванню в агросфері, але й забезпеченню сталого розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні.

#### Список використаних джерел:

1. Васильева М.И. Концептуальные вопросы совершенствования экологической политики и законодательства об охране окружающей среды. Экологическое право. 2007. № 2. С. 9–12.
2. Вернадский В.И. Научная мысль как планетное явление / Отв. ред. А.Л. Яншин. М.: «Наука», 1991. 270 с.
3. Сидір В.Д. Оцінка впливу на довкілля: Закон працює, проблеми залишаються. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 6. С. 142–146.
4. Пахомова Н., Эндерс А., Рихтер К. Экологический менеджмент: учебник для вузов. СПб.: «Питер», 2003. 544 с.
5. Менеджмент на транспорте: учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. / Под общ. ред. Н.Н. Громова, В.А. Персианова. 4-е изд., стереотип. М.: Изд. центр «Академия», 2008. 528 с.
6. Marcus P.A. and Willing J.T. (ed.) Moving Ahead With ISO 14000: Improving Environmental Management and Advancing. New-York, 1997. 101 p.



7. Кравець Н.В. Екологізація аграрного виробництва як принцип аграрного права: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06. Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, 2014. 193 с.
8. Правові форми екологічного контролю: навч. посібник / За ред. М.В. Краснової. К.: «Алерта», 2012. 760 с.
9. Кучинська В.Ю. Екологічна сертифікація в системі функцій екологічного управління. Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія: «Право» / Гол. ред. кол. С.М. Ніколаєнко. К., 2015. Вип. 213. Ч. 1. С. 79–87.
10. Федцов В.Г., Федцов А.В., Ежов Ю.А. Юридическая ответственность за экологические правонарушения. Экологическое право России: курс лекций. 2-е изд. М.: Дашков и К., 2006. С. 128–150.
11. Скрипчук П.М. Екологічна сертифікація як інструмент виробництва та споживання екологічно чистої продукції. Економіка України. 2006. № 3. С. 55–63.
12. Бобкова А.Г. Щодо відповідальності за порушення при здійсненні екологічного підприємництва. Правові проблеми державно-приватного партнерства в умовах євроінтеграції: зб. матер. Міжнар. конгресу, присв. 20-річчю Нац. ун-ту «Одеська юрид. академія» (м. Одеса, 2–4 червня 2017 р.) / Відп. ред.: Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, Т.Є. Харитонova. Одеса: «Юрид. літ-ра», 2017. С. 7–10.

**ЛІСОВА Т. В.,**

кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри земельного та аграрного права  
(Національний юридичний університет  
імені Ярослава Мудрого)

УДК 349.4 (477)

## ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТА ПРАВОВІДНОСИН ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ ЯК СКЛАДНИКА ПРЕДМЕТА ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА

Статтю присвячено особливостям об'єкта правовідносин щодо відновлення земель як складника предмета земельного права. Досліджено наукові погляди стосовно об'єктів правовідносин. Зроблено висновок, що доцільно розмежувати поняття «об'єкт правового регулювання» та «об'єкт правової мети». Запропоновано класифікацію відновлення земель.

**Ключові слова:** відновлення, об'єкт правовідносин, відтворення, землі, земельні ділянки, ґрунти, заходи, охорона, родючість, продуктивність, властивості.

Статья посвящена особенностям объекта правоотношений в сфере восстановления земель как составляющей предмета земельного права. Исследованы научные взгляды относительно объектов правоотношений. Сделан вывод, что целесообразно разграничивать понятия «объект правового регулирования» и «объект правовой цели». Предложена классификация восстановления земель.

**Ключевые слова:** восстановление, объект правоотношений, воспроизведение, земли, земельные участки, почвы, меры, охрана, плодородие, производительность, свойства.

